

12. Квіт С.М. Основи герменевтики: Навч. посібник / С.М. Квіт. – К: Вид. дім «К-М. Академія», 2003. – 192 с.

13. Квіт С.М. Шлях до кодні / С.М. Квіт // В. Медвідь. Збирачі каміння: [Романи]. – К.: Україна, 2006. – С. 5-18.

14. Харчук Р.Б. Неомодернізм у сучасній українській прозі / Р.Б. Харчук // Дивослово. – 2007. – № 5. – С. 39-56.

Олег Томчук

кандидат філологічних наук

доцент кафедри української мови і літератури ІДГУ

(м. Ізмаїл, Україна)

Світлана Буркан

магістрантка кафедри української мови і літератури ІДГУ

(м. Ізмаїл, Україна)

НАЦІОНАЛЬНІ ІМПЕРАТИВИ В МЕМУАРИСТИЦІ

МИХАЙЛА ДРАЙ-ХМАРИ

У сучасному літературознавстві спостерігаємо методологічну доцільність пошуків «суто національного версифікаційного центру будь-яких філософсько-наукових інтерпретаційних стратегій» [6, с. 9]. І в цьому є очевидна потреба, оскільки націєкреативні інтенції визначали (та й визначають) смислове поле художніх творів багатьох митців слова, котрі в умовах радянського офіційного наукового дискурсу з ідеологічних причин опинялися на маргінесі й досі не здобулися на об'єктивне осмислення на належну оцінку. Сьогодні ми «наближаємося до відновлення єдності та цілісності національного організму нашої культури, шматованого й смугованого «класовими», політично кон'юнктурними жупелами з імперським прицілом» [1, с. 9]. Тому-то виявлення й аналіз сучасною постколоніальною критикою національного коду української літератури є проблемою вельми актуальною. В духовному просторі української культури загалом «тяглість традиції від гранично, максимально наповненого націєзберезувальним кодом Шевченкового слова – «я на сторожі коло їх поставлю слово» – завжди спонукала українського митця до чіткого усвідомлення свого високого обов'язку. Кулішів заклик будувати власну державу бодай у слово (себто спочатку у сфері ідеї, астралу) – «Отечество собі ґрунтуймо в ріднім слові» – відгукнувся «державою слова» в парадигмі справжньої духовної реконквісти 20–30-х років – літератури» [8, с. 5].

Означені параметри творчої настанови є фактом літератури буття навіть тих митців, котрі сутнісно намагались творити, так би мовити, «чисту» поезію й репрезентували окцидентальне мистецтво. Саме до такого плану поетів належать київські неокласики (М. Зеров, М. Рильський, П. Филипович, М. Драй-Хмара, О. Бургардт-Юрій Клен), котрі, попри виразну аполітичність, були явними виразниками національного духу. Неокласики твердо усвідомлювали свій національний ґрунт, прагнули «рельєф культурний рідної землі спізнати» (М. Зеров). Ігноруючи комплекси «меншовартості», працювали на теренах самоутвердження національної культури, вводячи її у світовий культурний простір. Концепція культури, покладена в основу діяльності неокласиків, стала «темою цілого поетичного покоління, націоцентричною та культурософською перспективою» [7].

Головним чином національні імперативи виявились у художній системі М. Драй-Хмари, про якого Ю. Лавріненко писав, що це поет «виразно національного профілю» [9, с. 18]. Це потверджує і той факт, що навчаючись під час Першої світової війни в Петрограді «він відчув себе українцем і сказав своїй дружині, що, ставши на цей шлях, скорше помре, ніж зійде з нього» [2, с. 25]. Національні інтенції неокласика виявились в усіх сферах діяльності: художній творчості, мовознавчих і літературознавчих працях, у викладацькій праці. Студіюючи на Балканах місцевий фольклор, міфологію та слов'янські мови, М. Драй-Хмара в славістиці «шукав і знаходив там опору для українського національного розуму (власне, філології, культурології)» [10]. Про національне обличчя М. Драй-Хмари свідчить і його самоозначення, зафіксоване в одній із щоденникових нотаток. Після того, як його арештували 1933 року, він упевнився у своїх світоглядних пріоритетах. На запитання дружини на побаченні під час слідства, за що його ув'язнили, він відповів: «За те, що я український інтелігент» [2].

Своєю багатогранною діяльністю М. Драй-Хмара відповів на вимогу І. Франка вростати «якомога глибше і міцніше в свій рідний національний ґрунт». Отже, його доробок слід розглядати в органічному зв'язку з «тим ґрунтом, із якого він виріс». Ідеться про національну самототожність письменника, яка становить собою «поліструктурний комплекс» етнокультурних, історико-літературних, психолінгвістичних та багатьох інших координат, котрі утворюють складну систему взаємопереплетінь і виконують важливу функцію «генерування естетичної енергії» (І. Фізер). Національна іманентність його тексту означається наявністю таких стійких складових, як органічний зв'язок з історичною долею народу, із сучасною

йому національною культурою, з народною творчістю, що визначають не лише творчий, але й моральний образ його постаті.

В неокласичному угрупованні М. Драй-Хмара був єдиним лінгвістом. У фокусі нашої теми цікавим є підручник «Слов'янознавство», котрий донедавна вважався втраченим («Слов'янознавство» – цикл лекцій, що їх читав професор М. Драй-Хмара на історико-філологічному факультеті Кам'янець-Подільського університету в 1918-1920 рр.). Тут уміщено окремий розділ, що має симптоматичну назву «Українці». Як засвідчують подані тексти, автор особливо гостро переймався проблемами історичного розвитку українського народу, його культури, мови. В середовищі української творчої інтелігенції він вирізнявся особливою активністю у сфері утвердження та практичної реалізації ідеї національно-культурного відродження.

Національними імперативами перейнята мемуаристика М. Драй-Хмари (листи, щоденник, автобіографічні нотатки), котра, порівняно з іншими сферами діяльності, донедавна вельми рідко попадала в поле зору професійної критики.

Чимало інформації про національний світогляд неокласика, його погляди на українське драматичне пореволюційне життя дають листи. В умовах зневіри у наслідках «революційної весни» й тотальної руйнації духовної культури національне самоусвідомлення поета особливо загострило трагізм його світовідчуження. Трагічний «колерит» його творів зумовлювався насамперед причинами суспільного порядку, котрі породжували відповідні емоційні переживання щодо національної руйнації, про що неодноразово свідчив сам поет. Так, із листа до І. Дніпровського від 19. 09. 1926 р. дізнаємось про те, що причини песимістичних тональностей, мінорних настроїв багатьох творів адресант співвідносить із тодішніми суспільними катаклізмами в національному бутті: «Мабуть, є якісь об'єктивні причини, що викликають у всіх сум. В одному з останніх віршів, який нескоро побачить світ, я просто й одверто говорю про ці причини: ... а ти обідрана лежиш, як квач од самогону п'яна. Це – про Україну. І той вірш, що ним Д[олен]го характеризує мою творчість «Вона жива і нежива» – це теж про Україну. Мені дуже хотілося б позбутися цих емоцій, відродитися, стати радісним:

Дивлюся й слухаю: прозоро
співає струмись битія,
і віриться, що скоро-скоро
так само заспіваю я...

Я вірю, що так буде» [2, с. 409-410].

Віра в Україну, тема якої звучала у творчості поета «трагічно й благословляюче» (В. Іванисенко), свідчить про його високий патріотизм. Будучи естетом, як і всі київські неокласики, М. Драй-Хмара, проте, вирізнявся серед них як людина «відважно чіткого духового національно-політичного профілю» [9, с. 18]. Цитований вище лист свідчить, що національно-патріотична тема була йому особливо близькою. Україна в М. Драй-Хмари – поняття не географічне, навіть не ментальне. Вона межує з вічними істинами («життя» і «смерть», «добро» і «зло») й функціонує на прузі світобудови як сакральна субстанція.

Із листів М. Драй-Хмари дізнаємось, що його національні імперативи співзвучні з народною творчістю, яку він свідомо інтерпретував як поет і досліджував як науковець. Тут варто зауважити, що науковці корелюють національну художню свідомість саме з народною творчістю, яка «обертається навколо основних архетипів, сталих емоційно-динамічних моделей» [12, с. 13]. Розглянемо під цим кутом зору один із багатьох можливих прикладів, навівши прикметний лист до Ієремії Айзенштока від 08. 03. 1929 р.: «Вельмишановний товаришу, у мене є розвідка під заголовком: «Генега поезії Т. Шевченка «У тієї Катерини хата на помості», яку я прочитав на засіданні Київського історично-літературного Товариства. Від Дорошкевича довідався, що в Харкові видають Шевченківського збірника [...] Зміст: порівняння Шевченкової поезії з народною піснею про тройзілля, яку я вважаю за джерело, що з нього користався Шевченко. В статті подано всі варіанти народної пісні» [2, с. 405].

М. Драй-Хмара був до глибини душі стривожений проблемами майбутнього української мови, національної культури. Цими питаннями він переймався навіть у трагічних умовах ув'язнення та заслання. Так, із листа від 24. 05. 1937 р. довідуємося, що поет не перестає турбуватися «о положенні на украинском литературном фронте» [2, с. 442]. (Зазначимо, що засланська кореспонденція дозволялась лише російською мовою).

Проаналізувавши зміст листів і публічних виступів М. Драй-Хмари, бачимо, що він послідовно й пристрасно обстоював ідеї національного буття, особливо гостро ставив питання щодо утвердження, розвитку та збереження української мови й культури. Це стосується навіть тих текстів, що лише опосередковано торкалися літературно-культурних тем. Так, наприклад, у доповіді «Чому донбаському пролетареві треба українізуватися?» (довідь була оприлюднена на шпальтах макіївської газети «Домна») йдеться про те, що пролетаріат повинен «якнайширше розгорнути культурно-національне будівництво на Україні». Знаменно, що свою

доповідь автор завершує словами, які чітко potwierджують один із стрижневих принципів його естетики – утвердження синтезу національного художнього досвіду з європейським культурним набутком. За його переконаннями, українську культуру слід розбудовувати, «вплітаючи» її в «прекрасний, багатобарвний, запашний вінок світової, міжнародної, вселюдської культури» [3].

Неабиякий інтерес в означеному ракурсі становить щоденник М. Драй-Хмари. Національні проблеми – одна з його тематичних домінант. Неокласика непокоїв суспільний хаос, який спричинив культурний занепад України. Його надзвичайно гостро турбували симптоми, котрі «провіщали майбутні аномалії в практичному розв'язанні національного питання». Так, у щоденниковому записі від 14. 05. 1926 р. читаємо: «Заходив недавно до Володимирського собору. Який жах. Фрески Васнецова, Котабринського, Нестерова потріскалися й облуплюються. В соборі же кілька років не палять. Яке варварство! Зокола теж не краще: дах поіржавів, ринви покрали, навіть бронзу на дверях повигвинчували! Що це – неохайність чи просто свідоме руйнування святинь?» [4, с. 42]. У такому ж інвективному дусі говорить він і про проблему нівелювання української мови. Яскравим potwierдженням сказаного може бути засудження ним заяви М. Горького про те, що українці «стремятся сделать наречие «языком». М. Драй-Хмара категорично й однозначно застерігає українців від зречення «і своєї мови, і своєї культури, що їх створив 40-мільйонний народ протягом тисячоліття» [4, с. 43]. Цікавим є той факт, що лінгвістичні амбіції М. Драй-Хмари оберталися довкола теоретичних проблем української мови. Так, із його автобіографічної довідки дізнаємось про те, що він «працював у Комісії для складання словника живої української мови» [11, с. 186].

Насамкінець зазначимо, що усі київські неокласики свідомо чинили протест проти неуцького й аморального ставлення до національних культурних цінностей минулого, проти вандалізму та руїництва, проти спроб знищити історичну пам'ять українського народу. (Ці питання сьогодні потребують особливої уваги науковців). У багатьох творах неокласиків звучить голос на захист рідного слова, віра в те, що, як писав М. Зеров, «минеться зла руїна, що воскресне Україна» [5, с. 100]. У переддень Незалежності України ці рядки лідера «грона п'ятірного», як і національні імперативи неокласика М. Драй-Хмари, звучать особливо гостро й резонно.

Література:

1. Дончик В.Г. Позбуваючись догм / В.Г. Дончик // Двадцять років: літературні дискусії, полеміки: літературно-критичні статті. – К.: Дніпро, 1991. – С. 5-18.

2. Драй-Хмара М.П. Літературно-наукова спадщина / М.П. Драй-Хмара [упор. С.А. Гальченка, А.В. Ріпенко, О.Ф. Томчука]. – К.: Наукова думка, 2002. – 592 с.
3. Драй-Хмара М.П. Чому донбаському пролетареві треба українізуватися? / М.П. Драй-Хмара // Домна (Макіївка). – 1930. – № 165 (327). – 27 липня.
4. Драй-Хмара М.П. Щоденник (1924-1928) / М.П. Драй-Хмара // Слово і час. – 1991. – № 1. – С.41-44.
5. Зеров М.К. Твори: в 2 т / М.К. Зеров. – К.: Дніпро, 1990.– Т. 1: Поезії. – 843 с.
6. Іванишин П.В. Національний спосіб розуміння в поезії Т. Шевченка, Є. Маланюка, Л. Костенко: [монографія] / П.В. Іванишин. – К.: Академвидав, 2008. – 392 с.
7. Ковалів Ю.І. Українська поезія першої половини ХХ ст. / Ю.І. Ковалів // Українська мова та література. – 2000. – Ч. 12 (172).
8. Мафтин Н.В. Західноукраїнська та еміграційна проза 20–30-х років ХХ століття: парадигма реконквісти: [монографія] / Н.В. Мафтин. – Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ Прикарпатського національного університету ім.В. Стефаника, 2008.–356 с.
9. Мовчан Р.В. Невідомий Іван Дніпровський: Замість приміток і коментаря / Р.В. Мовчан // Слово і час. – 1995. – № 3. – С. 17-19.
10. Поліщук В.Т. Михайло Старицький і Михайло Драй-Хмара: точки дотикання біографій і творчості / В.Т. Поліщук // Літературна Україна. – 2015. – № 45 (5624). – 26 листопада. – С. 8-9.
11. Самі про себе : автобіографії українських митців 1920-х років / упор. Раїса Мовчан. – К. : ТОВ «Видавництво КЛІО», 2015. – 640 с.
12. Шумило Н.М. Під знаком національної самобутності / Н.М. Шумило. – К.: Задруга, 2003. – 354 с.

Лілія Фоміна
кандидат філологічних наук
доцент кафедри української мови і літератури ІДГУ
(м. Ізмаїл, Україна)

НАЦІОНАЛЬНІ МАРКЕРИ ЛІРИКИ М. ВІНГРАНОВСЬКОГО

Микола Вінграновський – відомий поет-шістдесятник, іманентний українській ментальній і художній традиції. Вся його багатогранна спадщина всуціль перейнята національними проблемами, котрі маркують його авторський мета текст і на змістовому, й на формальному рівнях. В цьому сенсі про нього можна